

Тетяна Космеда

Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Olena Kowalewska

Poznań, Uniwersytet imienia Adama Mickiewicza

ЕГОЦЕНТРИЗМ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ЛИСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ

Egocentricism of Borrowings in Lesya Ukrainka's Letters: Verbalization of Polish Linguoculture

ABSTRACT: Lesya Ukrainka was well acquainted with Polish culture, spoke Polish, using Polonism in the spontaneous live speech of her epistolary. The writer forms Polonisms as barbarisms, using Latin graphics, actualizes Ukrainianized Polonisms in the Cyrillic graphics of the Ukrainian alphabet; she uses calques and half-calques. She distributes all types of borrowings: phraseological, semantic, lexical, semantic, phonetic, morpheme. There are representatives of all parts of speech among the borrowings: most of them are abstract and specific nouns, adjectives of different lexical and grammatical categories, verbs and adverbs, pronoun forms are rarely used, functional words are infrequently used. Polonisms perform a number of functions, among which (1) nominative – naming Polish realities, (2) expressing coherence through Polish discursive words and expressions, (3) using etiquette formulas to actualize phatic communication, (4) modeling epithets, paraphrases, enantiosema and other artistic means for the purpose of ornamentalization of the text, (5) use of specific Polish and calqued phraseologies, precedent units, etc. for verbalization of emotions and expression, (6) representation of individual word formation for the purpose of attraction of the text. The writer reflected the natural process of functioning of Polonisms in the Ukrainian language.

KEYWORDS: epistolary discourse, Lesya Ukrainka's letters, Polonisms, types and functions of borrowings

Окрім своєї неповторної поетичної спадщини, Леся Українка залишила величезний масив листів, що репрезентують специфічне мовомислення поетеси крізь призму її Его, актуалізують її талант як української елітарної епістолярної мовної особистості, хоч і пише про цей свій талант поетеса досить критично¹. Світлана Єрмоленко ж наголосила, що

¹ Листи аналізуємо за виданням: *Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки. Листи Лесі Українки*, [в:] <http://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp.html> (10.01.2021). Журний шриффт авторський – Т. К., О. К.

мовна особистість Лесі Українки розкривається в її листах з усією повнотою й різноманітністю стилевих реєстрів, відтінків українського слова (...) Поряд співіснують українська приказка, народний дотеп і французький усталений вислів, польський фразеологізм і латинський афоризм, російський літературний зворот і поетичний рядок із відомого твору німецького письменника...².

Крім С. Єрмоленко, епістолярій поетеси активно досліджували Світлана Богдан³, Іван Романченко⁴, Віталій Святовець⁵, Любов Томчук⁶ та інші мовознавці.

Мета цієї наукової розвідки – показати специфіку вербалізації польської лінгвокультури в епістолярній спадщині Лесі Українки, узагальнивши напрацювання попередніх дослідників. Новизна ж цієї наукової студії полягає в комплексній класифікації полонізмів епістолярію поетеси (за характером полонізмів стосовно рівнів мовної системи, їх частинимовної належності, особливостей калькування, «конкурентності» латиниці й кирилиці, лексико-семантичної парадигматики і синтагматики) та широкому врахуванні їх функційного навантаження: роль полонізмів у (1) комунікативній его-текстовій стратегії письменниці, що в її епістолярії виражає передусім (а) інтимізувальну функцію та (б) функцію фатичної комунікації, коли актуалізується не стільки семантична інформація, а насамперед прагматична, (2) її ідіостильовій стратегії (моделювання тропів і фігур, відповідної авторської орнаменталіки, словотворчості, репрезентації «конкурентності» запозичень з питомими засобами української мови), (3) соціолінгвальної навантаженості.

Історія збирання й публікації листів Лесі Українки сягає 1911 р., коли ще за її життя Михайло Павлик опублікував три її листи. Після смерті Лесі її листи з'являлися в різних виданнях⁷. На сьогодні епістолярна спадщина Лариси Петрівни Косач складає близько 900 листів, і, як вважається, можливості виявлення їх ще не вичерпані.

² С. Єрмоленко, «...Твоя поетеса була Українкою!» (читаючи листи Лесі Українки), [в:] *Нариси з української словесності (стилістика та культура мови)*, Київ 1999, с. 155.

³ С.К. Богдан, *Епістолярій Лесі Українки в історії української літературної мови*, [в:] *Леся Українка і сучасність: тези доп. та повідомлень міжнар. наук.-теорет. конференції, 23-25 листоп. 1993 р.*, Одеса 1993, с. 5-7; С.К. Богдан, «До когось любого, і дорогого, і славного...» (Семантико-синтаксичний феномен листів Лесі Українки до Ольги Кобилянської), «Дивослово» 1994, № 2, с. 15-19.

⁴ І.С. Романченко, *Михайло Драгоманов і Леся Українка в їх листуванні*, «Наукові записки Львів. Пед. ін-ту» 1948, т. 2, с. 172-189.

⁵ В.Ф. Святовець, *Епістолярна спадщина Лесі Українки*, Київ 1981.

⁶ Л.В. Томчук, *Нові аспекти дослідження епістолярію Лесі Українки*, «Філологічні студії» 2005, № 3-4, с. 118-123.

⁷ Див.: *Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки. Листи Лесі Українки*, [в:] <http://www.1-ukrainka.name/uk/Corresp.html> (10.04.2021).

Епістолярій Лесі – листи до осіб, що склали найближче її родинне (мати, батько, брати, сестри, родина Михайла Драгоманова, тітка Олена Тесленко-Приходько та ін.) і літературне (Іван Франко, Михайло Павлик, Ольга Кобилянська, Василь Стефаник та ін.) оточення. Відомо понад сорок адресатів письменниці, листи до яких зібрані частково. Сучасники поетеси засвідчують, що в окремі дні вона писала до десяти листів. На жаль, Леся Українка не зберігала листів, адресованих до неї, оскільки боялася, що ті листи можуть зашкодити їхнім авторам у разі обшуку в її помешканні, тому вона всі дописи до себе знищувала, і сьогодні немає змоги проаналізувати епістолярний діалог письменниці з її адресатами.

За свідченням Ольги (сестри Лесі Українки), перший лист був написаний майбутньою письменницею, коли їй ще не було й шести років, порівн.: «А на початку 6-го року життя вчилася писати навмисне для того, щоб написати першого в житті листа до своїх любих дядька та дядини Драгоманових»⁸.

Аналіз епістолярію Лесі дає змогу докладніше вивчити її «мовну біографію»⁹, її полілінгвізм.

Більшість українських письменників репрезентували бі- чи полілінгвізм, використовуючи у своєму дискурсі запозичення з інших мов, укралюючи іншомовні вирази, калькуючи словесні форми, вербалізуючи чужу лінгвокультуру. У дискурсивному просторі українських письменників ХІХ століття простежуємо виразний егоцентризм запозичень, що репрезентує й ментальність пересічних українських мовних особистостей, пов'язану з впливом сусідів української держави та її політичною історією, що, звісно, відбилося в її «мовній біографії».

Егоцентризм запозичень у тому чи тому дискурсивному просторі, як видається, мотивований актуалізацією двох теорій: (1) «теорією напруги» – ідеться про концентрацію уваги на тому, що виражене незвичним способом, виокремлюється на тлі звичного, особливо приваблює, акцентує увагу того, хто сприймає текст і (2) «теорії відхилення від норми» – порушення звичної мовної норми, звичного використання словесного матеріалу. Обидві теорії можуть реалізовуватися на практиці за умови концентрації в тексті значної кількості запозичень, можливо, навіть її надмірної кількості¹⁰, що й простежуємо в листах Лесі Українки. Активне використання запозичень, зокрема і з польської мови, слід уважати, звичайно, ідіостилевою особливістю поетеси, але це й ознака мовлення відповідного регіону, що по-різному виявлялася в певні часові проміжки (хронотоп). Проблема запозичення є й загальномовною, тому її слід розглядати з огляду на

⁸ Див.: *Спогади про Лесю Українку*, Київ 1971, с. 42.

⁹ Див.: Т. Космеда, *Лінгвокреативність Лесі Українки в її еґо-текстах (на матеріалі епістолярію поетеси (1870-1890) та її роздумів про листи в художніх текстах)*, „Roczniki Humanistyczne. Słowianoznawstwo” 2018, z. 66/7, s. 89-107.

¹⁰ Див. про це докладно: Т.А. Космеда, Т.Ф. Осіпова, Н.В. Піддубна, *Степан Руданський: феномен моделювання «живого» мовлення українців*, Харків – Познань 2015.

синхронію та діакронію, а також не лише як факт мовлення, але й мови. Запозичення важливо інтерпретувати як сталий процес, тому діакронію поєднуємо із синхронією: у процесі дослідження використано й історичні дані¹¹, і факти сучасних тлумачних словників і української¹², і польської¹³ мов. Добуті дані важливі для панхронії, що є синтезом даних синхронії та діакронії, які взаємно доповнюють одне одного.

Нагадаймо, що процес європеїзації України, що розпочався у XVIII ст. вплинув на розвиток української мови, дещо змінив якісну та кількісну характеристику її словникового складу, удосконалив стилістику, що виразно простежуємо в мовленні мешканців західного регіону, де в силу відомих історико-політичних причин активно функціював полілінгвізм, найяскравіший вияв якого сфокусувався у мовній особистості Івана Франка¹⁴.

Для Леся Українки, як і для Степана Руданського та Івана Франка, наприклад, був характерний полілінгвізм і полігЛОсія – вільне володіння кількома іноземними мовами. Наприклад, С. Руданський, крім рідної української, володів російською, польською, німецькою, старогрецькою мовами; І. Франко, як відомо, знав, як мінімум, 14 мов – крім української, грецьку, латинську, старослов'янську, польську, німецьку, французьку, іспанську, італійську, англійську, російську, болгарську, чеську, литовську, ідиш, хоч перекладав з 48 мов світу. Леся Українка мала добру мовну компетенцію в 10 мовах, зокрема, крім української, опанувала французьку, німецьку, англійську, італійську, іспанську, польську, російську, болгарську, арабську, навіть давала уроки для вивчення деяких із цих мов, заробляючи на прожиття, про що свідчать її листи, як фіксують вони й різні типи запозичень із цих мов.

Нагадаймо, що тривалий час велика частина України разом з Волиню входила у склад Речі Посполитої, і, зрозуміло, населення було полонізованим. Леся Українка добре знала культуру Польщі, прекрасно володіла польською мовою, яку використовувала спонтанно й у своєму повсякденному мовленні, що зафіксовано в її листах. Проблема Польща й Леся Українка періодично досліджували українські науковці, зокрема Зіновій Бичко¹⁵, Андрій Віценз¹⁶, Микола Жаркий¹⁷,

¹¹ І. Огієнко, *Українська літературна мова XVI ст.*, Варшава 1930, т. 1, т. 2.; К. Sicińska, *Polszczyzna południowokresowa XVII i XVIII wieku*, Łódź 2013.

¹² Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш, *Лексикон львівський: поважно і на жарт*, Львів 2009; *Словник української мови в 11 томах за ред. І.К. Білодіда*, Київ 1970-1980.

¹³ *Nowy słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2002; *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1958-1969, [w:] <http://www.sjpd.pwn.pl> (19.01.2021).

¹⁴ Див. про це докладно: Т. Космеда, *Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри*, Львів 2006.

¹⁵ З. Бичко, *Інишомовна фраземіка в епістолярії Леся Українки*, «Дивослово» 1999, № 2, с. 64-68.

¹⁶ А. Віценз, *До проблеми українсько-польських мовних контактів*, «Мовознавство» 1991, № 5, с. 37-41.

¹⁷ М. Жаркий, *Леся Українка і Польща*, [в:] <https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/Polska.html> (12.01.2021).

Богдан Кравців¹⁸, Наталія Місяць¹⁹, Ніна Романова²⁰, Світлана Романюк²¹, Валентина Соболев²², Людмила Ткач²³, Майя Хмелюк²⁴ та інші.

На сьогодні невідомо, де і як поетеса вивчила польську мову. Однак, мешкаючи тривалий час у Луцьку та Колодязному, Леся Українка спілкувалася з носіями польської мови й так, очевидно, вивчила її практично самостійно. Крім того, відомо, що письменниця кілька разів відвідувала Польщу²⁵, де вдосконалювала свою польськомовну компетенцію.

Наталія Місяць відзначає, що

питання українсько-польської двомовності Лесі Українки важливо розглядати у взаємозв'язку з її родинним оточенням. Увагу привертає генеалогічне дерево письменниці. Її предки по батьковій лінії перебували на службі в польських королів. Один з них, Петро Косач, Польської Корони шляхтич, відзначився у війську Яна Собеського (1673 р.)²⁶.

У листі до Михайла Павлика письменниця зауважила: «Якби мала учеників поляків, то знаю по-польськи стільки, скільки треба, щоб пояснити при лекціях» (лист від 27.03.1903).

М. Жаркий підрахував, що у 29 листах Лесі Українки зустрічаються польські слова, фрази чи довші цитати. «Хронологічно ці листи охоплюють період з 1889

¹⁸ Б. Кравців, *Українсько-польські літературні взаємини й сучасне радянське літературознавство*, «Сучасність» 1963, № 4 [в:] https://shron2.chtyvo.org.ua/Suchasnist/1963_N04_28.pdf?PHPSESSID=q5gs3tp9snqm283g9uecalt847 (21.01.2021).

¹⁹ Н.К. Місяць, *Полонізми в поетичній та епістолярній спадщині Лесі Українки*, «Українська полоністика» 2005, № 2, с. 174-189, [в:] http://eprints.zu.edu.ua/3706/1/%D0%9D.%D0%9A._%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%8F%D1%86%D1%8C.pdf (21.01.2021).

²⁰ Н.П. Романова, *Вивчення українсько-польських мовних контактів у слов'янській філологічній науці*, «Мовознавство» 1972, № 4, с. 41-50.

²¹ С. Романюк, „*Pieśń lasu*” як візитка Лесі Українки у Польщі, [в:] *Леся Українка і сучасність: Зб. наук. пр.*, Луцьк 2010, т. 6, с. 314-322, [в:] <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/40171/25-Romanjuk.pdf?sequence=1> (19.01.2021).

²² В. Соболев, *Наукова та перекладацька рецепція Лесі Українки в Польщі*, [в:] *Леся Українка і сучасність: Зб. наук. пр.*, Луцьк 2010, т. 6, с. 297-314, [в:] <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/40170/24-Sobol.pdf?sequence=1> (12.01.2021).

²³ Л.О. Ткач, *Вплив польської мови на українську літературну мову Буковини кінця XIX – початку XX ст. (зовнішні чинники)*, «Мовознавство» 2000, № 6, с. 22-29.

²⁴ М. Хмелюк, *Польська література в рецепції Лесі Українки*, [в:] *Леся Українка і сучасність: Зб. наук. пр.*, Луцьк 2007, т. 4, кн. 1, с. 491-498, [в:] <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17797/37-Hmeliuk.pdf?sequence=1> (12.01.2021).

²⁵ Примітка. Перша поїздка – це травень 1889 р. Її мета – консультація в лікарів щодо хворої ноги. Є думка (М. Мороз), що враження від цієї поїздки зафіксовані в казці *Лілея* (1890), однак М. Жаркий це заперечує. Друга поїздка до Варшави та Творків відбулася, на думку дослідників, через 3 роки, тобто в травні 1892 р., наступна – 14 січня 1899 р. з лікувальною метою. Більш докладно про це пише М. Жаркий.

²⁶ Н.К. Місяць, *Полонізми в поетичній та епістолярній спадщині Лесі Українки...*

по 1904 роки (у листах з останнього періоду її життя польські вирази чомусь не вживаються)²⁷. Авторське дослідження це підтверджує. Очевидно, найближче оточення Лесі Українки, люди, які були її адресатами, знали польську мову, якщо адресант уживав у листах її елементи. Разом з іншими дослідниками епістолярної спадщини Лесі Українки простежуємо, що польськомовні фрагменти мають місце в листах Лесі до матері, батька, брата Михайла, сестри Ольги, її дядька Михайла Драгоманова і дядини Людмили Драгоманової, Івана Франка, Михайла Павлика, Ольги Кобилянської.

У листах Лесі Українки зафіксоване велике зацікавлення культурно-політичним життям Галичини,

де інтереси новонародженого українського політичного руху стикались з польським домінуванням і австрійською політичною зверхністю. (...) Під час перебування у Відні в 1891 році Леся Українка детально ознайомилася з концепцією «нової ери» в польсько-українських взаєминах та з її практичними наслідками. Свої враження вона виклала в листі від 25.02.1891 до брата Михайла. Основна проблема, на її думку, полягала в корінному взаємному недовір'ї поляків і українців – недовір'ї, котре робило кожну угоду хисткою і нетривалою²⁸.

Зокрема в листі до М. Драгоманова від 17.03.1891 поетеса пише:

Тільки приїхавши та зобачивши, як тут люди живуть, я зрозуміла ліпше галицькі справи та відносини. Те, що у нас на Україні здавалось мені потрібним, добрим, конечним, те саме, примірявши до тутешнього життя, здалось мені таким нужденним, дурним, непотрібним або й шкідливим. **Ота знакомита «угода» наробила чимало шуму у нас на Україні, бо то собі люди наші думали: от буде благодать! І дві руські гімназії, і урядова кореспонденція (ба навіть урядова газета!) по-нашому, і оборона уряду проти поляків, та що! Навіть самі поляки вже будуть за нами, то тепер нам уже й «сам чорт не брат!».** Воно правда, що для України то й «написи на поштових скриньках» були б великим поступом, але тут то хіба тільки плакати можна над таким поступом. Та мені тепер такою нещасною, легкодухою та дурною видається ота «угода», що мені аж сором за галичан, як вони могли намислитись на таку дурницю. Збили тільки не в пору колотнечу, внесли лишню сварку, розбрат, і зопсували виборчу справу, та й собі нічого не придбали.

Звернімо увагу, що цей іронічний текстовий фрагмент містить кілька лексико-семантичних розмовних полонізмів – *зобачивши, конечним, знакомита*.

А ще в листах Лесі Українки актуалізуються прислів'я про поляків, наприклад: *Ну, та що вже! «Мудрий лях по шкоді!»* (лист від 9.06.1893 до

²⁷ М. Жаркий, *Леся Українка і Польща...*

²⁸ Там само.

О.С. Маковея), наводяться й польські прислів'я переважно для моделювання іронічної тональності, порівн.: *Niemila księdzu ofiara – idź, ciełe, do domu; posiel jak osiel*²⁹ (лист від 12.02.1895 до М.І. Павлика). Цікаво, що в польському журналі „Кгутука” (1908, № 7-8, с. 103), який виходив у Кракові, була вміщена рецензія, де високо оцінювалася творчість Лесі Українки.

Загальновідоме тяжіння поетеси до музики, а листи засвідчують, що вона з особливою симпатією ставилася до польського композитора Фредеріка Шопена, любила виконувати його твори на фортепіано (див. лист від 17.02.1890 до матері; листи від 21.07.1899 та від 30.01.1900 до О.Ю. Кобилянської).

Наголосімо, що Леся Українка активно перекладала польських авторів. Про це також ідеться в її листах. Зокрема, в листі письменниці-перекладачки до брата Михайла від 26-28.11.1900 запропоновано перспективний план нагальної потреби перекладу творів польської літератури, де виокремлено й польських письменників другої половини XVIII та першої половини XIX століть: Єжи Томаша, Юзефа Залеського, Ігнація Красицького, Юзефа-Ігнація Крашевського, Антонія Мальчевського, Юліана Немцевича, Елізи Ожешко, Болеслава Пруса, Генрика Сенкевича, Юліуша Словацького, Адама Міцкевича. Маємо й публіцистичну працю Лесі, написану російською мовою з фрагментарним аналізом польської літератури (*Заметки о новейшей польской литературе*³⁰). А в листі, де Леся Українка подає свій план перекладу творів світової літератури, є вказівка на таких польських митців, порівн.: *Єжа [Томаша] я знаю тільки одно „Kuźma Jez” – цікаве воно тим, що там герой українець; Залеського – деякі вірші; Красицького не знаю; Крашевського – „Ostap Bondarczuk”; Мальчевського – «Марію»; Залеського – деякі вірші; Міцкевича „Dziady”, „Krymskie sonety” i „Balady”; Немцевича – не знаю; Ожешкова – „Marta”, „Dobra pani”, „Panna Antonina”, „Nieróżowa sielanka”, „Silny Samson”, „A... B... C”, „Czternasta część”; Прус – „Placówka”; Сенкевич – „Szkice węglem”; Словацький – вірші i „Mazepa”; Сирокомлі, Конопницької – вірші*³¹.

В епістолярному дискурсі письменниці маємо свідчення особливого її ставлення до Адама Міцкевича³², зокрема в листі до матері 1897 року вона наводить цитату з поеми *Конрад Валленрод*, порівн.: «Здається, я щодо моєї драматургії

²⁹ Примітка. Тут і далі польські слова й вирази, ужиті в листах Лесі Українки, подаємо за оригіналом.

³⁰ Українка Леся. *Заметки о новейшей польской литературе*, [в:] Українка Леся. *Зібрання творів у 12 томах*: т. 8, Київ 1977, с. 100-127.

³¹ Примітка. Зауваження Лесі у формі «не знаю» стосується запитань, які, очевидно, ставив їй брат Михайло (лист, на жаль, не збережено).

³² Докладно про це: М. Жаркий, *Леся Українка і Польща...* Зокрема, ще шістнадцятилітньою вона переклала фрагмент з поеми А. Міцкевича *Конрад Валленрод* під назвою *Вілія, що наші струмочки приймає* (1887), що була надрукована у львівському журналі *Зоря*. Цикл віршів Лесі Українки *Кримські спогоди*, як засвідчують науковці, демонструє певну інтертекстуальність *Кримських сонетів* А. Міцкевича. Це певний діалог Лесі з Міцкевичем та ін.

можу сказати: „Śpiewak jestem, niestety! Śpiewać nie mam komu!”...». У ранньому віці Леся Українка декламувала *Русалку* Адама Міцкевича, оскільки захоплювалася цим поетом.

Листи поетеси насичені й іншими прецедентними текстами польської культури, зокрема М. Жаркий зауважує, що «інші польські вирази виглядають як цитати з літературних творів, хоча я для жодного з них не зміг знайти джерела»³³. Порівн.: *Ах, мамочко, gdybym miała dwanaście córek! Але, слава Богу, у мене не буде ні одної...* (лист від 5.11.1893 до матері), а також *...gdybym miała dwanaście siostr, wszystkich bym wy kierowała na profesorów* (лист від 22.09.1894 до сестри Ольги); *Niemila księdzu ofiara – idź, ciele, do domu* (лист від 12.02.1895 до М.І. Павлика).

У листі до брата Михайла Леся Українка доречно актуалізує прецедентне ім'я польської культури *пан Твардовський*. Відомо, що за старовинною польською легендою, пан Твардовський продав душу чортові, але коли той ніс його до пекла – перехрестився, і чорт випустив його з лабет. З того часу Твардовський висить між небом і землею (лист від 25.02.1891). Є відомості, що в шість років поетеса читала з братом текст твору *Пан Твардовський*.

Леся Українка вживає лексико-семантичні полонізми для номінації суто польських феноменів, зокрема це назви журналів, адрес та ін., напр.: *Kurier, Dziady, Krymskie sonety, Panna Antonina, Mazepa* та *ul. Poninskiego* й ін. Однак частіше полонізми слугують для увиразнення епістолярного стилю письменниці, оскільки, як було зауважено, вони моделюють іронічну чи жартівливу тональність, слугують для більшої інтимізації тексту, напр., лист до М. Драгоманова завершується жартівливою фразою, що добре зрозуміла адресанту: *Бувайте здорові, мій дорогий дядьку, та пишіть мені, не гаючись, – czekam Waszego listu, jak ziemia rosy niebieskiej* (лист від 5.05.1894).

Польські варваризми допомагають письменниці демонструвати атракційність її мовлення, виражати емоції, експресію, моделювати типовий розмовний характер мовлення українців, де подібні вирази були частотними, напр.: ... *просять ласки wielmożnego pana i księdza proboszcza, аби зволили положить гнів на милість...* (лист від 25.02.1891 до брата Михайла); *Укр[аїнський] театр щось нікого не вабить: п'еси погані. Опера тим менше, бо співці погані. Одним словом: ніс ciekawego* (лист від 6.05.1897 до М.В. Кривинюка); *стараюсь триматися поради одного варшавського лікаря: „Jeść, spać i nic nie robić”, остатнього пункту, однак, найменше придержуюсь, бо то вже було б занадто нудно, та й без потреби то* (лист від 22.12.1892 до М.П. Драгоманова); *Правда, я людина без діла – «праздношатающаяся», але зате у мене є такі перешкоди, яких ви не маєте, і, дай боже, щоб ніколи не мали... От перша перешкода – „moje mile zdrowie i powodzenie”* (лист від поч. 11.1889 до брата Михайла); *...не знаю тільки, як сподобається їм ся тема („to taka stara rzecz”!..)* (лист від 8.07.1889 до матері). Укруплює у свій епістолярний дискурс Леся Українка й окремі польські слова,

³³ М. Жаркий, *Леся Українка і Польща...*

звісно, репрезентовані латиницею, напр.: *Vszagali пиши мені довгі листи, як там ваше zdrowie, a надто powodzenie* (лист від 31.08.1891 до матері).

М. Жаркий також наголошує, що «польські вирази в листах Лесі Українки мають виразне емоційне забарвлення. Так, про немилих їй людей вона не пише “гіршого роду”, але „podlejszego gatunku” (лист від 2.03.1899 до М.І. Павлика); свою поїздку в гори вона жартівливо номінує „pielgrzymka” (дослівно ‘паломництво’) (лист від 1.08.1901 до О.Ю. Кобилянської); пишучи про те, що її плани можуть змінитись, вона називає себе „człowiek bez jutra” (лист від 22.04.1904 до сестри Ольги) і так далі»³⁴.

Розмірковуючи про необхідність запозичення термінів, Леся Українка пропонує різні варіанти, зокрема і з польської мови, порівн.: *Слово «маятник», я думаю, можна так залишити, бо корінь цього слова український. Маятник по-болгарськи махалце, по-сербськи – шеталиця, по-чеськи – kuwadlo, по-польськи – wahadło, по-галицьки – пендель, кивало. Вибери, що хочеш, або зостав так* (лист від поч. 11.1889 до брата Михайла).

Але, звісно, письменниця наводить і кальки з польської мови. Серед них виокремлюємо:

(1) усталені вирази, серед яких фразеологічні одиниці, словесні штампи і под., як-от: *до часу збан воду носить; «марного гроша» не стане; бавити пань; губити з ока; о що ходить; шкода мови; говорити по правді; не зложив навіть візити; прийти на думку; слухати раду; дасться рада; дати собі раду*. Порівняймо контексти: *Ну, та до часу збан воду носить* (лист від 25.03.1891 до брата Михайла); *Сам він гадає, що мені не вадило б поїхати з Лідєю в Швейцарію, я й сама те знаю, та, відай, «марного гроша» не стане...* (лист від 3.06.1895 до М.І. Павлика); *Не знаю, чи вони зо всіма жінками, чи то тільки з нами так, але видно, що вони уважають нас способними на поважні розмови, і через те говорять з нами по правді, а не то що «бавлять пань» (такий єсть вираз в Галичині) (лист від 25.02.1891 до брата Михайла); бо звідси вони мені зовсім не видні, і я почала губити їх з ока* (лист від 15.10.1893 до М.П. Драгоманова); *Вам ся фраза, либонь, не зовсім зрозуміла (довго та й зайво було б пояснити її значення), але Сірий повинен зрозуміти, «о що ходить»* (лист від 16.03.1913 до Ф.П. Петруненка); *знов би розсипалась в гірких фразах, але тепер знаю, що шкода мови* (лист від 25.02.1891 до брата Михайла); *Сеї зими хтось увесь час пролежав та просидів у своєму пансіоні, як добре вихована арабська дама в гаремі, не зложив навіть візити Великому Сфінксові та пірамідам (тільки бачив раз у раз ті піраміди з своєї веранди), не був і в музеї, де такі* (лист від поч. 3.05.1913 до О.Ю. Кобилянської); *Як тобі прийшло на думку причепити до мене «світло генія»? Якби не знала тебе ліпше, то подумала б, що на сміх кажеш...* (лист від 25.03.1891 до брата Михайла); *Тільки вже на се літо я не на дикі степи хочу їхати, а десь інде, та боюся, що Ви порадите мені «не рипатись», а вже муситиму слухати ради* (лист від 15.03.1892 до М.П. Драго-

³⁴ М. Жаркий, *Леся Українка і Польща...*

манова); *Після історичних книжок теж бракує добрих перекладів святого письма, але сьому, може, хутко **дасться рада**...* (лист від 27.10.1892 до М.П. Драгоманова); *...і тутешніх «дітей вулиці», що зростають зовсім таки «під голим небом» і напрочуд уміють **дати собі раду**...* (лист від поч. 3.04.1913 до О.Ю. Кобилянської);

(2) дискурсивні слова та вирази, як-от: *по раз перший; як і перше; попросту сказавши*. Порівняймо контексти: *Лисенкове «Була колись гетьманицина» я почувла тут **по раз перший*** (лист від 25.02.1891 до брата Михайла); *Ну, живу я собі, **як і перше*** (лист від 31.08.1891 до матері); *Тут живу, **як і перше**, ніяких ні перемін, ні одмін, навіть дощ перестав давно йти, і море синіє, **як і перше**, та шумить помалу* (лист від 5.07.1891 до матері); *Пробувала обзиватись з південного краю, але щось ніякого відгуку на свій голос не почувла, так «гласом вопіючого в пустині» зосталась, **як і перше*** (лист від 15.10.1893 до М.П. Драгоманова); *Вразила мене тільки одна справа в тутешній виборчій агітації: се так звані «видатки на агітацію», **попросту сказавши**, грубий підкуп! Хто має більше грошей, того й партія міцніша* (лист від 25.02.1891 до брата Михайла);

(3) етикетні форми звертань *пан, пані, панове, паньство, паніматка* (Божа матір) та вирази, пов'язані з етикою, як-от: *перепросити Вас*, що були поширені в Галичині, під впливом польської лінгвокультури, напр.: *...але я не знаю, як стоїть діло се у **пана Максима**. Окрім „Lieder”, я маю вже 7 пісень „Atta Troll’я” (колись же й цілого скінчу), а ще хтось, або й ми з **паном Максимом**, коли йому Гейне ще [не] набрид, міг би перекласти „Reisebilder”, та й з Гейне був би кінець* (лист від 18.07.1889 до матері); ***Пані Броніслава** навезла з собою багато речей, і в хаті повстав такий хаос, який був до початку світу, хоч, по-моєму, і можна було б усе повстановлювати так, що не було б дуже тісно, але **пані** не сподобалось так, і вона вибралась собі. Що ж: риба шука, де глибше... У понеділок ми поїхали у місто, бо треба було **пані Броніславі** децю купувать; отже, ми по страшенній жарі волочились по місту, і втомилась ми, звісно, дуже* (лист від 18.07.1889 до матері); *Ну, як же ви там, **панове туристи**, маєтесь?* (лист від 26.06.1890 до матері); *Тепер мені зостається **перепросити Вас** за прийдешні клопоти та подякувати за добру волю, з якою Ви беретесь мені помагати вийти на світ з моїми піснями* (лист від 2.05.1892 до І.Я. Франка); *Наші **панство** господарі вчора робили *partie de plaisir* в Саки... (лист від 5.07.1891 до матері), *Вона у нас настояща «**паніматка**» і дуже любить просторікувати* (лист від 22.01.1893 до Л.М. Драгоманової).*

Серед запозичень простежуємо повнозначні частини мови: (1) іменники різних лексико-граматичних розрядів, зокрема конкретні: *локатор* – ‘мешканець, квартирант’ (*Я зважила пробути тут в Чукурларі до 1 октябрю, а там вибиратись в Ялту, де ще не знайшла собі домівки, та се завжди є час зробити, бо на кожній вулиці в кожному будинку єсть багато хаток окремих для «**локаторів**» – тут же люди «сезоном» живуть, а сезон першого октябрю кінчається, і, значить, хатки спорожняють... /лист від 5.10.1897 до матері/), *триб* – ‘спосіб’ (...наш **триб** життя... /лист від 25.02.1891 до брата Михайла/), *відозва* – ‘від-*

гук' (*Я надзвичайно привчила себе вислухувати різні критичні відозви і знаю, як багато значить, коли хто вперше добре за недотепний твір... /лист від 7.10.1893 до О.С. Маковея/*), абстрактні: *опінія* – 'оцінка' (...*хоч і страшно, що се може «скомпрометувати Вас перед публічною опінією»... /лист від 3.06.1895 до М.І. Павлика/*), *курація* – 'лікування', *скутек* – 'ефект' (*Тим часом з моєї курації ніякого певного skutku нема /лист від 3.03.1891 до М.І. Павлика/*), *конечность* – 'необхідність' (*Я не бачу жадної конечності друкувати самому проти себе таку пакость /лист від 8.06.1895 до М.І. Павлика/*), *квестія* – 'питання' (...*що нового можна ще видумати в теорії до квестії жіночої... /лист від 05.1893 до М.П. Драгоманова/*), *розривка* – 'розвага' (*Позавчора налетів було такий шквал дощовий, що море з небом змішалось, – се було для мене великою розривкою... /лист від 5.07.1891 до матері/*), *розправа* – 'поширена інформація' (*Простіть, що я цілу розправу розігнала в листі, сама вже бачу, що зайвого багато /лист від 9.06.1893 до О.С. Маковея/*), *трафунок* – 'випадок', *згуба* – 'втрата' (*Сьогодні ми вже в Києві, і все-таки ніякої згуби і ніякого трафунку лихого не сталося з нами /лист від 17.06.1893 до матері/*), *залеглость* – 'заборгованість' (*Оце ми (я та Олеся) вже у Гадячі. Тепер тільки я збиралась «вирівняти залеглості» в своїй кореспонденції... /лист від 5.07.1893 до М.П. Драгоманова/*), (2) займенники: *мі* замість *мені* (...*Але вже годі мі співать, / – Позаяк музи співодайні /Не хтять натхнення мі вспирають /лист від 04.1890 до брата Михайла/*), (3) прикметники: *знакомитий* – 'відомий' (*Не знаю, чи тут обставини винні, чи той знакомитий український індивідуалізм... /лист від 05.1893 до М.П. Драгоманова/*), *оспала* – 'млява' (*Не знаю, яка буде з того користь для Галичини, але для України то мусить якась бути, бо, може, ті гостріші радикальські ідеї трохи розбудять нашу ospалу та прибуту громаду та допоможуть виплисти на чистішу воду /лист від 17.03.1891 до М.П. Драгоманова/*), *народовський* замість *національний* (*Сподівалися ми тут читати «Народ» та народовські газети... /лист від 14.02.1891 до М. Павлика/*), *злий* – 'поганий' (*От видайте книжку на пробу, то побачите, може ж, з мене і не злий критик /лист від 7.10.1893 до О.С. Маковея/*), *літерацькі* – 'літературні' (*дилетантизм літерацький /лист від 16.03.1891 до М. Павлика/*), *стала* – 'постійна' (*Врейти я добилася до сталої домівки (чи то довго буде мені та стала домівка!) /лист від 22.06.1891 до М. Павлика/*), (4) дієслова: *викеровувати* – 'направляти' (*Тим часом викеровую сама себе, коли не на професора, то на «світлого підірника нашої літератури»,... /лист від 5.11.1893 до матері/*), (5) прислівники: *завше* – 'завжди' (*Я перше була дуже слаба, а тепер уже нічого собі, хоть я ніколи не буваю зовсім здорова, бо завше рука болить /лист від 11.03.1883 до Є.І. Драгоманової/*), *конечне* – 'обов'язково' (*Треба конечно переказати половину «Атта Троля».. /лист від поч. 5.01.1890 до М.П. Драгоманова/*), *напевне* – 'точно' (...*ще напевне не можна сказати... /лист від 4.03.1891 до сестри Ольги/*), *запевне* – 'звичайно' (*Запевне, колись щось путнього буде і у нас, – але коли? /лист від 5.07.1893 до М.П. Драгоманова/*), *зле* – 'погано' (*От і Маргарита хутко їде (можже, завтра) в свою Канівщину, тоді вже мені буде зле /лист від 18.07.1889 до матері/*) та (6) службові частини мови, напр.: *яко*

замість як (*Відповідаю тобі **яко** управлений делегат чесної республіки... /лист від 25.02.1891 до брата Михайла/*).

Поширені (1) фонетичні полонізми, напр.: *штури* замість *чотири* (*Не думай однак, що се я вже так розволочилась, ні, я дуже рада, що я вдома, і тепер мене зовсім не бере охота гнатись на **штури** вітри /лист від 25.03.1891 до брата Михайла/*), *жичу* замість *зичу* (***Жичу** Вам кращого здоров'я, ніж собі /лист від 3.10.1891 до М. Павлика/*); *жадний* замість *жодний* («Сборника» отримали ми тільки один том (книга I) і більши **жадного** /лист від 05.1893 до М.П. Драгоманова/)³⁵; (б) словотвірні (точніше, морфемні, оскільки йдеться про запозичення морфем – коренів, префіксів, суфіксів), напр.: *новость* замість *новина* (...але поки се для мене **новость** (притому ж, як я ходжу двічі на тиждень в кафе, то й то вже багато... /лист від 25.02.1891 до брата Михайла/); *зобачити* замість *побачити* (***Зобачу**, як то італ'янци по-італ'янськи кацапську тиранію представлятимуть!* /лист від 25.02.1891 до брата Михайла/), *їдження* замість *їжа* (*Хоч їхати залізницею мусите довго, однак я мислю, що **їдження** не маєте /лист від 21.05.1891 до О.Ф. Франко/*); *захорувати* замість *захворіти* (...одна пані нагле **захорувала**, і то досить небезпечно... /лист від поч. 3.05.1913 до О.Ю. Кобилянської/); *остатній* замість *останній* (*Діло в тім, що чогось я така втомлена цілий **остатній** місяць /лист від 30.03.1894 до М.П. Драгоманова/*), (в) граматичні (ідеться про впливи на рівні морфології чи синтаксису) – *часопись* (жін. р.) замість *часопис* (чол. р.) (*Добрі люди казали мені, що в Вашій **часописі** знов прийнята белетристика, се мене тішить... /лист від 29.08.1893 до М.І. Павлика/*), *візита* (жін. р.) замість *візит* (чол. р.) (*уявитися до нас **із візитом** /лист від 25.02.1891 до брата Михайла/*); частотним є використання неправильних щодо норм української мови відмінкових форм з актуалізацією відповідних прийменників, характерних для польської мови, наприклад: *на місто* замість *у місто* (*Далі мама **йде на місто** /лист від 25.02.1891 до брата Михайла/*), *на послів* замість *послами* (*В Галичині **вибрали на послів** не тих людей, що вони хотіли /лист від 4.03.1891 до сестри Ольги/*); *при столі* замість *за столом* (*я починаю торгуватися за право сидіти години зо дві на день **при столі** /лист від 28.07.1891 до М. Павлика/*), *при спорах* замість *під час спорів* (*Тільки я чула не раз, як **при спорах** про Ваші книжки та ідеї молоді наші українці ставали за Вас проти старих... /лист від 17.03.1891 до М.П. Драгоманова/*), *при шлюбі* замість *під час шлюбу* (*Я, папа та Олеся були **при шлюбі**, а потім ми забрали наших*

³⁵ Підтвердження тому, що наведені слова належать до фонетичних полонізмів знаходимо в словнику: Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш, *Лексикон львівський: поважно і на жарт*, Львів 2009. Звісно, що матеріал словника стосується не лише мовлення мешканців Львова, але й загалом західного регіону України, про що йдеться в передмові. Порівн.: *штири* (*чотири*) (с. 642); *жичити* (*зичити*) – 1. Позичати. 2. Бажати (с. 215); *жадний* (*жодний*) (с. 211). Крім того, при наведених словах є вказівка, що така вимова характерна для старшого покоління мешканців цього регіону й сьогодні. Сучасні мовознавці наведені мовленнєві ознаки інтерпретують як діалектні, що з'явилися в українській мові під впливом польської мови.

молодих... /лист від 15.10.1893 до М.П. Драгоманова/), *при своїм* замість *на своєму* (Та все ж таки скажу, що я стою **при своїм** у справі «виставляння особи автора на позорище» /лист від 15.09.1893 до О.С. Маковея/) та ін.

Серед наведених прикладів чимало омонімічних форм: *конечне нагляча робота* – ‘виключно термінова робота’ (нема такої **конечне наглячої роботи** /лист від 25.02.1891 до брата Михайла/); *звичай* – ‘звичка’ (Однак все-таки є децю розпочате, без того не можна, такий вже в мене **звичай**... /лист від 22.06.1891 до М. Павлика/).

Актуалізуючи полонізми, поетеса утворює оказіоналізми. Це можна проілюструвати на прикладі маніпуляції іменником *уліти* та його похідними (*улітний*, *улітити*), порівн.: *Я тепер потроху вже починаю **уліти** писати, чую, що вже наступає знову мій неухватимий **улітний** період, отже, значить, писатиму. Чи ти **улітиши**, чи ні? Може, тебе так замучила малина, клубника, тигри-негри і лиси, що вже й **не до уліт**?* (лист від 9.07.1891 до матері); *Кна-кна нічого не робить і **не улітить**, а тільки читає, та спить, та допізна над морем сидить укупі зо мною. Я потрошку **уліти пишу**... Про **улітні справи** я подумала і зварила так, порадившись з Мишею, що «Жаль» таки належитьсь більше всього до жіночого збірника...* (лист від 12.07.1891 до матері); *Біда **нашим улітам** з критикою, як от моїй тепер, – один зовсім на смерть осудив, а другий не прибере місця, де посадити!* (лист від 12.07.1891 до матері). Польський вираз *ulotna sprawa* має значення ‘sprawa, która trwa krótko, szybko przemija’ (укр. ‘справа короткочасна, що швидко минає’), очевидно, письменниця актуалізує значення ‘тексти, що швидко пишуться’, ‘активний період для написання текстів’. У польській мові прикметник *ulotny* має такі значення: „1. *książk.* a) łatwo się ulatniająca, rozwiewająca się w powietrzu, b) ukazująca się nieregularnie, w miarę potrzeb, 2. *przen., książk.* krótko trwająca, nie dająca się zachować”³⁶ (укр. 1. *книжн.* а) легко здійснюється, розсіюється в повітрі, б) з’являється нерегулярно, за потреби, 2. *перен., книжн.* короткочасний, який неможливо затримати).

Леся Українка добре знала польську культуру, володіла польською мовою, використовуючи полонізми різних типів у спонтанному живому мовленні свого епістолярію. Письменниця оформлює полонізми як варваризми, використовуючи відповідну латинську графіку, актуалізує українізовані полонізми і в кириличній графіці алфавіту української мови; використовує кальки та напівкальки. Серед полонізмів і реченнєві конструкції, і словосполучення та окремі слова. Поширені всі типи запозичень: фразеологічні, семантичні, лексичні, лексико-семантичні, фонетичні, словотвірні (морфемні), граматичні (морфологічні та синтаксичні). Спостерігаємо й синкретичні типи запозичень, що одночасно репрезентують різні типи, наприклад, фонетичні й лексичні чи лексико-семантичні та ін. Серед запозичень репрезентанти всіх частин мови. Найбільше абстрактних і конкретних іменників, прикметників різних лексико-граматичних розрядів, дієслів і прислівників, займенникові форми використовуються рідко, нечасто функціонують і запо-

³⁶ Nowy słownik języka polskiego PWN, Warszawa 2002, s. 1078.

зичені службові слова. В епістолярному дискурсі поетеси полонізми виконують низку функцій, серед яких (1) номінативна – називання польських реалій, (2) увиразнення зв'язності епістолярного тексту за допомогою польських дискурсивних слів та виразів, (3) уживання відповідних етикетних форм для актуалізації фатичної комунікації, (4) орнаменталізація – моделювання епітетів, перифраз, енантіосемії та ін. художніх засобів, (5) моделювання питомих польських та калькованих фразеологізмів, прецедентних одиниць та ін. для вербалізації емоцій та експресії, (6) атракційна – репрезентація індивідуальної словотворчості. Леся Українка намагалася розбудувати українську мову шляхом різних типів запозичень для розширення синонімних рядів, антонімних опозицій, а також для репрезентації живого мовлення українців, що містило широкий масив полонізмів різних типів. Письменниця відобразила природній процес функціонування полонізмів в українському мовленні. Полонізми інтерпретуємо як характерну ознаку її ідіостилю, адже вони репрезентують креативність письменниці, особливості її мовної свідомості й одночасно демонструють порушення чинної норми української літературної мови, а також вказують на формування нової прагматичної норми мовлення українців, де полонізми займали відведене їм місце – або в складі літературного мовлення, або в складі мовлення діалектного. Час репрезентує причини й наслідки мовних процесів, до яких належить і процес запозичення як наслідок окремих випадків та усталеності. Саме панхронія синтезує факти сихронії і діяхронії, що взаємно доповнюють один одного, тому в цієї розвідки є відповідна перспектива.

References

- Bień J.S., Linde-Usiekiewicz J., *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego (pierwodruk 1958-1969), Przedruk elektroniczny 1997.
- Bohdan S.K., „Do kohos liuboho, i dorohoho, i slavnoho...” (*Semantyko-syntaksychnyi fenomen lystiv Lesi Ukrainky do Olhy Kobylianskoi*), «Dyvoslovo» 1994, № 2.
- Bohdan S.K., *Epistoliarii Lesi Ukrainky v istorii ukrainskoi literaturnoi movy*, [v:] *Lesia Ukrainka i suchasnist: tezy dop. ta povidomlen mizhnar. nauk.-teoret. konferentsii, 23-25 lystop. 1993 r.*, Odesa 1993.
- Bychko Z., *Inshomovna frazemika v epistoliarii Lesi Ukrainky*, «Dyvoslovo» 1999, № 2, s. 64-68.
- Entsyklopediia zhyttia i tvorchosti Lesi Ukrainky. Lysty Lesi Ukrainky*, [v:] <http://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp.html>.
- Khmeliuk M., *Polska literatura v retseptsii Lesi Ukrainky*, [v:] <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17797/37-Hmeliuk.pdf?sequence=1> (12.01.2021).
- Khobzei N., Simovych O., Yastremska T., Dydyk-Meush H., *Leksykon lvivskiy: povazhno i na zhart*, Lviv 2009.
- Kosmeda T.A., Osipova T.F., Piddubna N.V., *Stepan Rudanskyi: fenomen modeliuвання «zhyvoho» movlennia ukrainsiv*, Kharkiv – Poznan' 2015.
- Kosmeda T., *Komunikatyvna kompetentsiia Ivana Franka: mizhkulturni, interpersonalni, rytorychni vymiry*, Lviv 2006.

- Kosmeda T., *Linhvokreatyvnist Lesi Ukrainky v yii ego-tekstakh (na materiali epistoliariiu poetesy (1870-1890) ta yii rozдумiv pro lysty v khudozhnikh tekstakh)*, „Roczniki Humanistyczne. Słowianoznawstwo” 2018, zeszyt 66/7, s. 89-107.
- Kravtsiv B., *Ukrainsko-polski literaturni vzaiemyny y suchasne radianske literaturoznavstvo*, [v:] https://shron2.chtyvo.org.ua/Suchasnist/1963_N04_28.pdf?PHPSESSID=q5gs3tp9snqm283g9uecalt847 (21.01.2021).
- Misiats N.K., *Polonizmy v poetychnii ta epistoliarnii spadshchyni Lesi Ukrainky*, [v:] <http://eprints.zu.edu.ua/3706/1/%D0%9D.%D0%9A.%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%8F%D1%86%D1%8C.pdf> (21.01.2021).
- Nowy słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2002.
- Ohienko I., *Ukrainska literaturna mova XVI st.*, Varshava 1930, t. 1, t. 2.
- Romanchenko I.S., *Mykhailo Drahomanov i Lesia Ukrainka v yikh lystuvanni*, «Naukovi zapysky» 1948, t. 2, s. 172-189.
- Romaniuk S., „*Piesń lasu*” yak vizytka Lesi Ukrainky u Polshchi, [v:] <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/40171/25-Romanjuk.pdf?sequence=1> (19.01.2021).
- Romanova N.P., *Vyvchennia ukrainska-polskykh movnykh kontaktiv u slovianskii filolohichnii nauksi*, «Movoznavstvo» 1972, № 4, s. 41-50.
- Sicińska K., *Polszczyzna południowokresowa XVII i XVIII wieku*, Łódź 2013.
- Slovník ukraínskoi movy v 11 tomakh za red. I K. Bilodida*, Kyiv 1970-1980.
- Sobol V., *Naukova ta perekladatska retseptsiia Lesi Ukrainky v Polshchi*, [v:] <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/40170/24-Sobol.pdf?sequence=1>.
- Spohady pro Lesiu Ukrainku*, Kyiv 1971.
- Sviatovets V.F., *Epistoliarna spadshchyna Lesi Ukrainky*, Kyiv 1981.
- Tkach L.O., *Vplyv polskoi movy na ukrainsku literaturnu movu Bukovyny kintsia XX – pochatku XXI st. (zovnishni chynnyky)*, «Movoznavstvo» 2000, № 6.
- Tomchuk L.V., *Novi aspekty doslidzhennia epistoliariiu Lesi Ukrainky*, «Filolohichni studii» 2005, № 3-4.
- Ukrainka Lesia. Zametky o noveishei polskoi lyterature*, [v:] *Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv u 12 tomakh*: t. 8, Kyiv 1977.
- Vintsenz A., *Do problemy ukrainsko-polskykh movnykh kontaktiv*, «Movoznavstvo» 1991, № 5.
- Yermolenko S., «...*Tvoia poetesa bula Ukrainkoiu!*» (*chytaiuchy lysty Lesi Ukrainky*), [v:] *Narysy z ukrainskoi slovesnosti (stylistyka ta kultura movy)*, Kyiv 1999.
- Zharkyi M., *Lesia Ukrainka i Polshcha*, [v:] <https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/Polska.html>.

Про авторів

Тетяна Космеда (Tetyana Kosmeda) – доктор філологічних наук, професор (Україна), професор титулярний (Польща), професор кафедри романських мов і світової літератури Донецького національного університету імені Василя Стуса (Вінниця, Україна). **Основні публікації. Книги:** T. Kosmeda, A. Zahnitko, Zh. Krasnobaieva-Chorna, *Delineation of Linguopersonology and Linguoaxiology*, Poznań 2019; *«Дух» літери, або буква – першоелемент лінгвокультури*, Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”» 2020. **Статті:** *Коммунікація в аспекте гендерної лінгвістики: женский стиль «стервы»*, „Studia Rossica Poznaniensia” 2019, tom XLIV, nr 1, s. 267-276; *Українсько-польські паралелі в системі фразеологічних біблеїзмів*, „Acta Polono-Ruthenica” 2019, nr XXIV/2, s. 139-150; *Рецепція статусу українського язика в російском язикознанні: миф и реальность*, „Slavia Centralis” 1/2020, s. 126-135; *Іван Франко у мовній свідомості сучасних українців: своєрідність моделювання перифраз*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2020, nr 3985, t. 172, „Slavica Wratislaviensia”, CLXXII, Wrocław 2020, c. 41-51.

ORCID: 0000-0001-8912-2888

Email: tkosmeda@gmail.com

Olena Kowalewska (Олена Ковалевська) – кандидат філологічних наук, ад'юнкт кафедри україністики Університету імені Адама Міцкевича в Познані. **Основні публікації. Книга:** Т. Космеда, Т. Осіпова, О. Гоменюк (О. Ковалевська), *Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки*, Познань – Харків 2017. **Статті:** *Специфіка лінгвоментальних величин зі сфери фауни і флори у творах для дітей Є. Гуцала*, «Мова і культура» 2013, вип. 16, т. VI (168), с. 70-75; *Лінгвокультурна характеристика концепту «кінь» в індивідуально-авторській картині світу М. Вінграновського (на матеріалі прозових творів для дітей)*, „Science and Education a New Dimension” 2013, Philology I (2), issue: 11, p. 85-90; *Концепт «війна» в індивідуально-авторській картині світу Оксани Забужко (на матеріалі збірки «І знов я влізаю в танк...»)*, „Studia Ukrainica Poznaniensia” 2018, z. VI, s. 21-26; *Українсько-польські та польсько-українські словники медичної термінології: сучасний стан та проблеми*, «Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди» 2019, вип. 5, с. 21-29.

ORCID: 0000-0003-1241-449X

Email: olena.kowalewska@amu.edu.pl